

2000'Lİ YILLARIN MEGA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA KÜLTÜREL VARLIKLARIN KORUNMASI, YAŞATILMASI VE FİNANSMANI

Prof. Dr. Davut AYDIN

Değerli konuklar, Sayın Başkan; vakıf konusuna yıllarca büyük katkılar yapan, büyük destek veren, bu konunun gelişmesinde çok büyük emeği olan Sayın Başkan'a teşekkürlerimi arz ederek sözlüme başlamak istiyorum.

Ben, konuya biraz farklı bir bakış açısı içerisinde girmek istiyorum. Evrenselleşme, küreselleşme sık sık duyduğumuz sözcükler arasında yer almaya başladı. Bu bakış açısı içerisinde konuya yaklaşmak istiyorum.

2000'li yıllarda, toplumların sosyal, ekonomik, kültürel, sanatsal yaşamlarını etkileyecek yönelimler, mega hedefler -yazarın deyişiyle- 10 grupta toplanıyor (*)

1. Ekonomide evrenselleşme veya evrensel ekonomide patlama,
2. Evrensel yaşam tarzı ve kültürel milliyetçilik,
3. Refah devletinin özelleştirilmesi,
4. Pasifik kuşağının yükselişi,
5. Kadın Liderlerin 10 yılı,
6. Biyoloji çağı,
7. Dinsel alanda yeniden doğuş,
8. Bireyin zaferi, başarısı,
9. Serbest piyasa Sosyalizminin yeniden doğuşu,
10. Sanatta yeniden doğuş.

İzin verirseniz, kısaca bu hedeflere bir bakalım. Önümüzdeki 10'lu yılların, dünyadaki mega yönelimleri, bu 10 başlık altında toplanıyor.

1. Ekonomide Evrenselleşme veya Evrensel Ekonomide Patlama:

Evrensel ekonomiden kasıt şu: Dünya ekonomisi, tek ekonomi haline gelecektir. Ekonomide serbestleşme, serbest ticaret hakim olacaktır. Bütün ülkeler, evrensel ekonominin bir parçası haline gelecektir. Buna bağlı olarak, ekonomik alanda, ülkelerarası, ekonomiler arası entegrasyon programları, politikaları uygulanacaktır. Vergiden, dış ticarete kadar, mali politikalardan dövizde kadar.

2. Evrensel Yaşam Tarzı ve Kültürel Milliyetçilik:

Yine, 2000'li yıllarda, evrensel yaşam tarzını benimsemiş bir tüketici tipi ortaya çıkacaktır. Mc Donald'tan yiyen, Benetton'dan giyinen, Amerikan arabasına, Alman arabasına, Japon arabasına binen yeni bir tüketici tipi ortaya çıkacaktır. Evrensel yaşam tarzının itici gücü de, bu tüketicidir. Tabii, dünyanın her tarafından evrensel yaşam tarzını benimseyen tüketiciler ortaya çıkarken, buna karşı da kültürel milliyetçilik akımları da, paralel olarak, artış gösterecektir. Bunun örneklerini de, çevremizde, dünyada gözlüyoruz. Bunlar giderek artacaktır.

(*) John Naisbitt ve Patricia Aburdene, MEGATRENDS 2000 Değişen Dünya'da 1990'ların On Yeni Hedefi, Çev: Erdan Güven, Forum Yayınları No:7 İstanbul

3. Refah Devletinin Özelleştirilmesi:

Özelleştirme deyince ilk akla gelen isim İngiltere eski Başbakanı Margaret Thatcher'dir. Margaret Thatcher'in hedefi, her vatandaşını ev sahibi yapmak ve şirketlere ortak etmektir.

İngiltere'de 1979'da hisse senedi sahibi olan insan sayısı % 7'dir. Ev sahibi olanların sayısı ise nüfusun % 20'sidir.

Bugün İngiltere'de halkın % 20'si hisse senedi sahibidir. Bir başka deyişle, şirket ortağıdır. Ev sahibi olanların sayısı % 66'dır. Bu durum, özelleştirme ile gerçekleştirilmiştir.

İngiltere'de özelleştirmenin bilançosu şöyledir:

1980-1988 yılları arasında kamu sektörünün % 40'ı özelleştirilmiştir.

- Özelleştirilen şirketler arasında Posta, Telgraf, Gaz, Banka, Jaguar ve İngiliz Hava Yolları gibi onaltı şirket bulunmaktadır.

- Daha önce devlet memuru veya işçisi olan 600.000 kişi bugün özel sektörden maaş almaktadır. Özel sektörde çalışır hale gelmiştir.

- 400.000 kişi çalıştıkları şirketlere ortak edilmişlerdir.

- Ortak sayısı sendikalı işçi sayısının üzerine çıkmıştır.

- Kamu konutlarında kiracı olarak oturan bir milyonun üzerindeki insan ev sahibi yapılmıştır.

- Özelleştirme ile 11 milyar dolar gelir elde edilmiştir.

- % 13 olan işsizlik oranı 1989'da % 6.3'e çekilmiştir.

Özelleştirme konusunda İngiltere'de sağlanan olumlu sonuçlar evrensel özelleştirme çabalarının başlatılmasına yol açmıştır. Bugün, yüzden fazla ülkede özelleştirme çalışmaları yapılmaktadır.

4. Pasifik Kuşağının Doğuşu:

Bir Amerikalı şöyle diyor; "Yüzyılın başında Akdeniz günümüzün okyanusuydu. XX. yüzyılda okyanus oldu. XXI. yüzyılda, Pasifik dünyanın okyanusu olacaktır ve Uzakdoğu'daki pasifik kuşağını oluşturan devletler, çok büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkacaklardır, ihracata bağlı olarak; çünkü, bunların gelirleri çok büyük boyutlara ulaşıyor. Çok büyük bir tüketici kitlesi, gelir düzeyi yüksek bir tüketici kitlesi ortaya çıkacak ve dünyanın en önemli ekonomik merkezlerinden birisi olacaktır." Amerika, Avrupa ve üçüncüsü de Uzakdoğu-Pasifik kuşağı.

5. Kadın Liderlerin 10 Yılı:

Bir başka hedef, kadın liderlerin 10 yılı. Yine teknolojik alandaki gelişmeler, bilgi ekonomisinin hakim olması, kadınları bu 2000'li yıllarda çok önemli görevlere getirecektir. Örnekleri de başlamıştır, Türkiye'de ve dünyada.

6. Biyoloji Çağı:

XXI. yüzyıl, bilgisayar ek olarak biyoloji çağı olacaktır. Çünkü, dünyanın en büyük yatırımları bugün biyoloji alanına yapılmaktadır, biyoteknoloji alanında yapılmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda fizik önemli bir gelişme merkezi olmuştur; ama bu biyolojik alana doğru kaymaktadır.

7. Dinsel Alanda Yeniden Doğuş:

Bütün bu toplumsal, sosyal gelişmelere bağlı olarak, dinsel alanda yeni gelişmeler ortaya çıkacaktır. İnsanların dine yönelişleri artacaktır. Tarihin bütün dönemlerinde, önemli sosyal, ekonomik, toplumsal değişme yaşanan dönemlerde, dine yönelim artmıştır. Bu, dinsel alandaki gelişmeler artacaktır. Örnekleri de çoğalıyor.

8. Bireyin Zaferi, Başarısı:

Yine teknolojiye ve bilgi çağına bağlı olarak, birey ön plana çıkacaktır. Bütün ekonomi politikaları, mali politikalar, sosyal politikalar, hepsi bireye yönelmiştir. Devlet-birey ilişkileri yeniden düzenlenecek, birey devlete hakim olacaktır, devlet bireye değil. O zaman, bütün bu bireye dönük politikalar giderek ağırlık kazanacaktır. Örneğin, şu anda çatısı altında bulunduğumuz Vakıflar Bankası'nın tüketici kredilerine yönelmesi, bu politikaların uygulamasıdır. Bunlar giderek yaygınlaşacaktır. Yine Hükümetin bu istikamette aldığı çeşitli sermaye yatırımları, vesaire gibi politikalar, hep bireyi ön plana çıkarıyor, bireyi hedefliyor, bireyin yaratıcı gücünden, zekâsından, verimliliğinden azamî ölçüde yararlanmayı öngörüyor ve bunlar artacaktır.

9. Serbest Piyasa Sosyalizminin Yeniden Doğuşu:

Sosyalist bloktan yeni bir model ortaya çıkacaktır. Bu ne Kapitalist model olacaktır, ne eski anlamda bir Sosyalist model olacaktır. Bu, özel sektörün olduğu, kamunun olduğu, bireyin ön plana çıktığı, girişimciliğin yaygınlaştığı, kendi şartlarına özgü sosyalist bir piyasa modeli ortaya çıkacaktır.

10. Sanatta Yeniden Doğuş:

Yine, 2000'li yıllarda, sanat alanında çok önemli gelişmeler olacaktır. Bunun izlerini şimdiden görüyorsunuz. Örneğin, 1965 yılında, Amerika'da müze gezen Amerikalı sayısı 200 milyonken, bugün 500 milyondur. Oda müziği yapan dernek sayısı 20 iken, bugün 578'dir. 1970'den beri operaya gidenlerin sayısı 3 kat artmıştır. 1960'dan bu yana, Japonya'da kurulan müze sayısı 200'dür. Batı Almanya'da, 10 yıl içinde 300'ün üzerinde müze kurulmuştur. İngiltere'de, aşağı yukarı ayda 2 tane müze devreye giriyor. Sovyetler Birliği'nde aynı şekilde gelişmeler var.

Şirketlerin sanata yönelik faaliyetleri artıyor. O kadar ki, bir takım sanat faaliyetleri, rock müziği yerine kullanılmaya başlandı bile. Aynı şekilde, resim koleksiyonu yapan borsaların ve yerlerin giderek arttığını görüyoruz. Sanat, son derece önemli bir iş alanı, son derece önemli bir yatırım alanı, son derece önemli bir iş olanakları alanı haline gelecektir 2000'li yıllarda.

Ayrıca, sanata dönük, yine Batı ülkelerinde son derece önemli teşvik politikaları uygulanmaktadır. Tabii, Türkiye'nin bu gelişmelerin dışında kalması mümkün değildir. O zaman, bu kadar değerli kültürel varlıklara sahip olan ülkemizde, bu evrensel perspektif içerisinde, biz bu kültürel varlıkları nasıl koruyabiliriz, bunları nasıl geliştirebiliriz, finansmanını nasıl sağlayabiliriz? Sorun bu.

Bu noktada, birinci önerim şu: Bugün, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde, son derece değerli, dünyanın en zengin kültürel değerleri var. Nitekim, 1987 yılında Suudi Arabistan'da yapılan İslam ülkeleri vakıf kaynaklarının geliştirilmesi ve finansmanı konusundaki seminerde de bunu gördük. Türkiye kadar zengin değerlere sahip başka ülke yok. Ama, tabii bu beraberinde sorunları da getiriyor. O nedenle, bu perspektif içerisinde, evrensel yaklaşım içerisinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde olup da korunması gereken bu eserlerin tespiti yapılarak:

1. Bunların bir kısmı kiraya verilebilir. Koruma şartıyla, asıllarını muhafaza etmek şartıyla, restorasyon şartıyla verilebilir.

2. Bir kısmı tamamen bırakılabilir. Kira da değil, tamamen... Örneğin bir sürü vakıf var, bir sürü mali güçleri var. Şaban Bey delillerle ortaya koydu, bir bölümü bunlara, bunların devamı için, bakımı, onarımı, restorasyonu, muhafazası gibi bir yaklaşım içerisinde, bu kuruluşlara verilebilir. Çünkü, bunların son derece önemli kaynakları var ve vakıf senetlerinde de bu konuda maddeler var. Biraz önce de gördük kaynakların nasıl kullanıldığını. O nedenle, böyle bir fonksiyon bunlara yüklenebilir.

Aynı şey, bankalarca da son derece önemli, kültürel faaliyetleri var. Bunların kullanımını konusunda bankalarla işbirliğine girilebilir. Sanat galerisi olarak, vesaire, çeşitli isimler altında korunma, restorasyon işleri yapılabilir.

Turizm sektörü Türkiye'de hızla gelişiyor. Turizm sektörüyle bağlantı kurulmak suretiyle, bunların devamı sağlanabilir. Bugün dünyada, demin bahsettiğim evrensel çizgi içerisinde, en büyük kârların yapıldığı sektör, sanat ve müze-çarşı sistemidir. Bir müze düşünün, hem insanlara kültürel olarak hizmet veriyorsunuz, tanıtıyorsunuz, hem eserleri koruyorsunuz, hem de gittiği zaman yemeğini yiyor, kahvesini içiyor, eğlencesini yapıyor, çarşı-müze sistemi devreye giriyor. Batıda çok örnekleri var. Bu eserler içerisinde, bu şekilde, çarşı-müze sistemi içinde değerlendirilmesi gerekenler varsa ki -olduğuna inanıyorum- bunları da bu model içerisinde geliştirmenin yolunu bulmamız lazım. Almanya'da, İngiltere'de, Amerika'da, pek çok ülkede, en büyük kârlar, artık çarşı- müze sistemi içerisinde cereyan ediyor; hem insanları gezdiriyorsunuz, hem kültürel değerlerinizi tanıtıyorsunuz, faaliyetlerinizi sürdürüyorsunuz. Bu yaklaşım da getirilebilir, bizde.

Bir başka olay şu: Türkiye'de gizli bir kamu kaynağı var. İş kaynakları demiyorum, bunun dışında. O da, döner sermayelerdir. Katma bütçeli idarelerin veya genel bütçeye dahil idarelerin kurmuş oldukları döner sermayeler var Türkiye'de, gizli bir kaynak, Maliye henüz yeni yeni olayı kavramaya başladı. Bakınız, bazı rakamlar vereyim. Katma Bütçeli İdare, Başbakanlığa bağlı çeşitli bakanlıklara bağlı, üniversitelere bağlı, toplam sayısı 3.036. Bunların kaynaklarını devlet verir. Bunun içinde üniversiteler, döner sermaye, hepsi var. Bunun, 2.328'i genel bütçeye dahil kuruluşlardır, 700 tanesi de, katma bütçeli kuruluşların döner sermayesidir. Burada, son derece önemli bir mali kaynak söz konusudur. Bize kaynak lazım. Bu kaynaktan ilk yararlanan kuruluş, Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. 1980'li yıllarda, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yeniden yapılması sırasında, döner-sermaye gelirlerinin yüzde 1'inin Çocuk Esirgeme Kurumu'na aktarılması konusunda bir düzenleme yapıldı. Çok büyük rakamlardır. Sonra, bu yüzde 1'ler, hâlâ devam ediyor. Yalnız, buna üniversiteler cephesinden bir itiraz geldi. Bu kanunun kapsamı içerisine biz girmeyiz gibi bir yaklaşım içerisinde oldular. Danıştay olayı bozdu, üniversite döner sermayeleri sistemin dışında kaldı; ama diğerleri, her sene elde ettiği gelirin yüzde 1'ini Çocuk Esirgeme Kurumu'na, amaçları doğrultusunda kullanmak üzere veriyor. Bu-

rada, böyle bir kaynağımız vardır. Düşünün, bir yüzde 1'lik pay aldığımızı düşünün, bakın ne trilyonlar geliyor. Korkunç rakamlar... Çünkü, bu döner sermayelerin amaçlarıyla, özde bakarsanız Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün amaçları arasında farklılık da yoktur, hepsi de kamu kuruluşudur. Çocuk Esirgeme Kurumu alıyor da, Vakıflar Genel Müdürlüğü niye bundan mahrum kalıyor?

Bu kaynaklar ne oluyor? Bu kaynaklar şöyle oluyor döner sermayelerde: Bunların döner sermayenin niteliğine göre, Maliye Bakanlığı sıfırla 15 arasında bunlardan peşin vergi alıyor. Her ay, brüt gelirlerinin, döner sermayelerin brüt gelirlerinin bazılarında yüzde 15 - onun detayı var, girmek istemiyorum- bazılarında sıfır, bazılarında yüzde 10, yüzde 2 gibi, brüt gelirini otomatik olarak Maliye'ye aktarıyor. Maliye, yeni yeni bu kaynağı farketmeye başladı; yahu çok büyük bir kaynakmış bu, biz bundan yüzde 15 değil de, daha fazla yararlanalım diyor. Geriye kalan ne oluyor, geriye kalanı da döner sermayeler kullanıyor.

Şimdi, bu kaynaktan bizim yararlanma imkânımız vardır ve trilyonlar vardır burada. Buradan alınacak kaynak ve yapılacak düzenlemeyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait veya vakıflara ait tarihî ve kültürel değeri olan varlıkların finansmanında çok önemli bir kaynak olarak gelebilir.

Bir başka kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün aldığı yüzde 5'ler var. Yüzde 5'ler, net gelir yüzde 5; ama, bunun bir üst sınırı var, mesela bu seneki rakam, sanıyorum 16 milyonu aşamayacak. Bu üst sınır kaldırılmalı. Demin Şaban Bey çok güzel veriler koydu ortaya, önemli rakamlar var, trilyonun üzerinde. Bu üst sınır kaldırılmalı, aradaki fark, gene Vakıflar Genel Müdürlüğü kendi teftişi için kullanılabilir, ama geriye kalan aradaki - diyelim ki yüzde 1'ini kullansa- yüzde 4'ü, bu finansmana aktarabilir. Buna da hiç kimse itiraz etmez. Sanıyorum yasal bir engel de söz konusu değil.

Bir başka kaynak: Yurt dışıdır. Yine, 1987 yılında, İslâm Kalkınma Bankası'na bağlı Araştırma Enstitüsü tarafından, İslâm ülkelerinde vakıf mal varlıklarının denetimi, geliştirilmesi, finansmanı konusunda bir *seminer oldu. İslâm Kalkınma Bankası, üye ülkelere finans desteği veren bir kuruluş, kredi desteği. Bu, kredi biçiminde olabilir, iştirak biçiminde olabilir veya kâr-zarar ortaklığı içerisinde olabilir. Fakat şu var, İslâm Kalkınma Bankası şunu görmüş: Bu ülkelerde, çok önemli vakıf eserleri var, tarihi değerler var. Bunların finansmanına da ben katılayım diyor. Katılacak; ama senesinde, şirket sözleşmesinde, böyle bir olay yok. Onun üzerinde, maddelerden bir tanesi buydu, İslâm ülkelerinde, vakıf eserlerinin finansmanına ben banka olarak katılmak istiyorum; ama buna yetkili kurul, Genel Kuruldur. Genel Kurulu kim oluşturuyor, üye ülkelerin temsilcileri. Bu temsilciler bir araya geldi, tartışıldı ve bankaya bu konuda, getirilen projelerin desteklenmesi konusunda yetki verdi. Türkiye bu kaynaktan şu ana kadar yararlanmadı. Çok fizibl projelerle, iyi projelerle, önemli projelerle bankaya gidildiği takdirde, çok önemli bir mali kaynak söz konusudur. Ama, Hindistan'ın bu konudan yararlandığını sanıyorum, Pakistan'ın yararlandığını sanıyorum. Tamamen sanıyorum; çünkü, o kadar olayın üzerine atlandı ki orada, bu işi bizden daha çok savunan onlardı. İlişkileri nedeniyle, bankayla olan yönetim ilişkileri nedeniyle de, bu kaynaktan yararlandıklarını sanıyorum.*

Bizde de, proje bazında yapılacak çalışmalarla, bu kaynaktan yararlanmakta yarar vardır diyorum ve sözlerimi bağlıyorum.

Sabırlarınız için teşekkür ederim.